

RAZSTAVE EXHIBITIONS

O STALNI RAZSTAVI ČLOVEK IN ČAS Od ponedeljka do večnosti

Polona Sketelj

187

Leta 2023 je Slovenski etnografski muzej praznoval stoletnico obstoja, ki jo je obeležil s številnimi dogodki in z razstavama s skupnim naslovom *Človek in čas*.

Človek in čas: Prvih sto s podnaslovom *Sto let, sto predmetov, sto zgodb* je bila odprta že v prazničnem letu. Na ogled je sto izbranih predmetov iz zbirk Slovenskega etnografskega muzeja z namenom prikazati pestrost predmetnih muzejskih zbirk in njihovih pričevalnosti ter predstaviti zbiralno politiko muzeja in delo muzejskih strokovnjakov. Avtorice idejnega koncepta so Sonja Kogej Rus, mag. Adela Pukl in Barbara Sosič, predmete pa so izbrali in njihove zgodbe pripravili kustosi, ki skrbijo za zbirke slovenske in zunajevropskih kultur.

Leta 2024 se ji je pridružila razstava *Človek in čas: Od ponedeljka do večnosti*, ki je sklenila obeleževanje stoletnice muzeja. Slovenski etnografski muzej kot muzej o ljudeh, za ljudi in z ljudmi tako tudi ob svoji okrogli obletnici postavlja v ospredje človeka in njegovo umeščanje med ljudi, v prostor in čas. Tokrat s poudarkom na človekovem odnosu do časa, univerzalnega, a hkrati tako raznolikega, znanega, a relativnega spremljevalca življenja, ki odpira številna vprašanja o začetkih in koncih, o končnem in večnem, o preteklem, sedanjem in prihodnjem.

Čas na razstavi ni obravnavan sam po sebi z vidika različnih znanosti in tehnologij, temveč je izpostavljen človekov odnos do časa, njegovo dojemanje in doživljanje. Razumsko in čustveno dojemanje časa vpliva na način življenja ljudi v različnih obdobjih in družbeno-kulturnih okoljih. Seveda velja tudi nasprotno. V vsakem družbeno-kulturnem okolju, skupnosti, posamezniku ... in tudi v vsakem obdobju sobiva več časov. Tako razstava vsebinsko predstavlja čas skozi družbene in osebne vidike njegovega univerzalnega, skupnega in individualnega doživljanja.

Namen razstave je, da skozi teoretične principe družbeno-kulturnega in časovnega relativizma nagovori širok krog obiskovalcev s (pre)spraševanjem o času in jih povabi k razmisleku o lastnem doživljanju in dojemanju časa. Kot rdeča nit se tako skozi celotno razstavo pojavljajo nagovori obiskovalcem.

Razstava *Človek in čas: Od ponedeljka do večnosti* postavlja v ospredje odnos do časa, ki ga je mogoče opazovati tudi skozi prostorske pojave, človeška razmerja in osebna

ravnanja. Razstava je drugi del načrtovane razstavne trilogije – ljudje (razstava *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta*); čas(i) (razstava *Človek in čas: Od ponedeljka do večnosti*) in prostor(i) (bodoča razstava).

Premišljeno je vključena v program stalnih razstav Slovenskega etnografskega muzeja in logično vsebinsko nadaljuje razstavo z naslovom *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta* (2009–2022),¹ ki je v ospredje postavljala človekovo umeščanje med ljudi in medčloveška razmerja znotraj prostora in časa, čeprav ni prezrla niti časa in prostora (Žagar 2013).

188

Vse stalne razstave o posameznih fenomenih, ne glede na vsebinske poudarke, dopolnjujejo prvo stalno razstavo Slovenskega etnografskega muzeja z naslovom *Med naravo in kulturo*,² ki je na ogled od leta 2006 in prikazuje raznolikost slovenskih in zunajevropskih zbirk Slovenskega etnografskega muzeja (Židov 2008). Tako ostaja program stalnih razstav Slovenskega etnografskega muzeja vsebinska celota, ki jo poglobljajo tematske občasne razstave.

Zamisel za vsebinsko izhodišče razstave s poudarkom na obravnavi odnosov človeka do časa je podala mag. Polona Sketelj, idejni vsebinski koncept sta pripravili dr. Janja Žagar in mag. Polona Sketelj. Ožjo avtorsko skupino razstave so sestavljali mag. Ralf Čeplak Mencin, mag. Gregor Ilaš, Katarina Nahtigal, Natalija Polenec, dr. Tanja Roženberger, mag. Polona Sketelj, dr. Nadja Valentinčič Furlan, dr. Janja Žagar in dr. Nena Židov. Projekt je vodila direktorica Natalija Polenec. Razstavo sta oblikovala Rok Kete in Melissa Cerič.

Direktorica Natalija Polenec, zadaj levo oblikovalec razstave Rok Kete, zadaj desno avtorska skupina SEM: Janja Žagar, Blaž Verbič, Nadja Valentinčič Furlan, Polona Sketelj, Tanja Roženberger, Katarina Nahtigal in Gregor Ilaš (foto Miha Špiček, Dokumentacija SEM)

1 <https://www.etno-muzej.si/sl/publikacije/jaz-mi-in-drugi-podobe-mojega-sveta>.

2 <https://www.etno-muzej.si/sl/stalne-razstave/med-naravo-in-kulturo>.

Razstavna sporočila

Osrednje razstavno sporočilo temelji na mnogoterih podobah časa, ki se zrealijo tudi v človekovih predstavah o tem, »kaj dela čas«. Zavedamo se, da čas sam ne počne ničesar, ampak gre za človekove upodobitve in ubeseditve ponavljajočih se ritmov, zaporedij, plasti, postankov in navideznosti časa.

Razstava obiskovalce nagovori v petih zaokroženih vsebinskih sklopih, ki jih uvedejo naslovna vprašanja *Ali čas kroži? Ali čas teče? Ali čas plasti? Ali čas stoji? Ali se čas samo zdi?* Podkrepijo jih simbolne uvodne fotografije s podobami naravnega okolja, ki se asociativno navezujejo na posamezne značilnosti časa: kroženje (vrtenje zemlje), tek (reka), platenje (klif), postanek (gora) in navideznost (nebo). S tem je vizualno poudarjena povezava med naravo in kulturo.

189

Uvod³ razstave obiskovalce nagovori k razmisleku o času kot relativnem, nevidnem, neslišnem, neotipljivem, nedorečenem, vseobsegajočem, merjenem, a hkrati notranje občutenem spremljevalcu življenja, ki ga opazujemo na sebi, na drugih ljudeh, predmetih, v naravni in kulturni krajini, v veselju ... O času premišljamo, govorimo, ga občutimo, raziskujemo, merimo in beležimo z različnih zornih kotov. Njegovo vsesplošno prisotnost v vsakdanjem življenju in simbolni pomen predstavijo tudi besede, besedne zveze in pregovori, ki dopolnjujejo uvodno poglavje.

Vsebina *Ali čas kroži?*⁴ prikazuje vpetost človekovega življenjskega ritma v naravne cikle dneva in noči, letnih časov in v dogovorjene standardizirane merjene enote, povezane s pripomočki za merjenje časa. Spregovori o koledarjih, urah, minutah in sekundah, o praznikih in vsakdanu, o delovnem in prostem času in o individualiziranih cikličnih ritmih. Merjenje časa je sprva temeljilo na opazovanju naravnih pojavov. Zaradi potrebe po usklajevanju in večji standardizaciji življenja so se v 14. stoletju uveljavile prve mehanske ure na uteži, ki so dan razdelile na 24 enakih delov.

Vsebina *Ali čas teče?*⁵ presprašuje čas z vidika posameznikovega življenja. Obravnava ga kot čas rasti in zorenja, spreminjanja in minevanja od znanega začetka do konca človekovega fizičnega obstoja. Osredotoča se na doživljanja in dojemanja časa lastnega življenja, življenjskih mejnikov, obredij prehodov, dotakne se spominov, osebne, družinske in lokalne dediščine. Obenem se posveča tudi vprašanju strukturiranja življenjskega časa in njegove linearnosti, ki jo je z gledišča »tukaj in zdaj« moč razumeti kot zaporedje posameznikovega preteklega, sedanjega in prihodnjega časa. Življenjski čas se lahko spremeni skozi posameznikove lastne spomine in spomine njemu pomembnih in bližnjih drugih. V odsevih spomina lahko čas zavzame drugačne, nezaporedne smeri in oblike. »Primerjave človeškega življenja z rečnim tokom ali stopanjem po poti so tesno povezane z življenjsko zgodbo posameznika, njegovih prednikov in širših skupnosti, ki jim pripada.« (Žagar 2024)

3 Avtorica: mag. Polona Sketelj.

4 Avtorji sklopa: mag. Gregor Ilaš, dr. Tanja Roženberger, Blaž Verbič, dr. Janja Žagar, dr. Nena Židov.

5 Avtorica sklopa: dr. Janja Žagar.

Tanja Roženberger ministrici za kulturo Asti Vrečko razlaga vitrino s stenski urami v razstavi sobi *Ali čas kroži?* (foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Razstavni prostor *Ali čas teče?* (foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Muzealije v razstavnem prostoru *Ali čas plasti?* (foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

*Ali čas plasti?*²⁶ se posveča vprašanju dolgih časov preteklih in prihodnjih stoletij, tisočletij, ki presegajo posameznikovo življenje. Človek opazuje tovrstno platenje v naravni in kulturni krajini, ki jima pripada, ozira se v daljno preteklost in strmi v prihodnost. Gleda, raziskuje, domneva kot posameznik in v okviru nenehno razvijajočih se strok in znanosti. Predstave o preteklem in prihodnjem so ujete v bolj ali manj (ne) jasne podobe, ki porajajo številna vprašanja o začetkih in koncih, o izvornem, končnem in neskončnem, mejnem in brezmejnem ... Razbiranje plasti časa omogoča razvoj človeka kot naravnega in kulturnega bitja. (Sketelj 2024)

Četrti vsebinski sklop *Ali čas stoji?*²⁷ se dotika večnega časa kot neskončnega trajanja, ki ga ni mogoče izmeriti in presega neposredno izkušnjo človekovega življenja. Predstave o večnem se porajajo v različnih kulturnih, filozofskih, religioznih in mitoloških razlagah univerzuma in človeka v njem. Simbolno ga povezujemo s svetimi prostori, kraji, gorami, rekami, predmeti, osebami, svetimi besedili, umetnostjo in arhitekturo ... Iščemo ga v meditaciji, molitvi, v premislekih in spoznanjih, v umetniškem ustvarjanju, v ljubezni in drugih medčloveških odnosih, v opazovanju narave, občudovanju mogočne arhitekture ... (Žagar 2024)

6 Avtorici sklopa: Natalija Polenec, mag. Polona Sketelj.

7 Avtorja sklopa: Katrina Nahtigal, mag. Ralf Čeplak Mencin.

Razstavni prostor *Ali čas stoji?* (foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Sklepna razstavna vsebina *Ali se čas samo zdi*⁸ izpostavi, da je doživljanje in dojemanje časa kompleksno, odvisno od bioloških in kulturnih dejavnikov, pa tudi od vsakokratnih okoliščin. Ob tem poudari človekovo sposobnost podoživljanja časa drugih ljudi in krajev ter zmožnost vživljanja v čase s pomočjo fotografij, filmov, gledaliških predstav, knjig, koncertov, razstav, radijskih in televizijskih oddaj, pa tudi računalniških iger in vsebin na svetovnem spletu in družbenih omrežjih. Tako se posameznik lahko začasno odmakne od dejanskega časa in se poistoveti s časi v dokumentarnih žanrih, izmišljenih zgodbah, poustvarjeni 'realnosti' ali fantazijskih potovanjih po svetovih. (Žagar 2024)

Sklepni del razstave je namenjen tudi končnim premislekom o razstavnih vsebinah.

Vse razstavne vsebine se osredotočajo na pretekle in sodobne pojavnosti časa. Govorijo o različnostih, ki jih pogojujejo družbeno-kulturne razlike in o enkratnostih, povezanih z individualnim doživljanjem in dojemanjem časa. Po drugi strani pa izpostavljajo podobnosti, ki izhajajo iz skupnega in univerzalnega.

Muzealizacija vsebine

Razstava bo dosegla namen, če se bo dotaknila obiskovalcev, če bodo o njej razmišljali tudi po odhodu iz muzeja, če bo obogatila njihove poglede na svet. Dostopna je različnim skupinam obiskovalcev. Prilagojena je otrokom, mladostnikom, prijazna družinam in ranljivim skupinam. Zasnovana je interaktivno, je scenografsko doživetvena, nagovarja mnoge čute ter vključuje sodobne medijske učinke.

V skladu z vsebinsko zasnovo razstave so na ogled pretekli in sodobni predmeti, fotografije in drugo slikovno gradivo iz različnih kulturnih in naravnih okolij. Skozi razstavo tako obiskovalci srečujejo odtenke časa, ki izhajajo iz različnih načinov življenja, individualnih doživljanj in izkušenj časa ter so posledica kulturnih raznolikosti. Po drugi strani pa spoznavajo univerzalnost človeške vrste in vpetost človeka kot biološkega bitja v čas.

Na ogled so predmeti iz Slovenskega etnografskega muzeja, drugih muzejev in predmeti iz zasebnih zbirk. Razstavljeni so vitrinsko in ambientalno. Predmeti dopolnjujejo razstavne vsebine, nekateri pa imajo funkcijo razstavnih ponazoril. Pojasnjujejo jih kratka kataloška besedila, mestoma razširjena razlagalna besedila pa se dotikajo širših fenomenov, povezanih s posamezno muzealijo ali skupino predmetov.

193

Fotografsko in drugo slikovno gradivo prav tako izvira iz Slovenskega etnografskega muzeja, drugih slovenskih in tujih muzejev, sorodnih ustanov in iz zasebnih zbirk. Poleg starejših in novejših dokumentarnih fotografij so na ogled tudi simbolne fotografije, ki kontekstualizirajo obravnavane fenomene časa.

Tudi filmske vsebine imajo dokumentarni in simbolni pomen. Razporejene so premišljeno skozi celotno razstavo. Nekatere so umeščene panojsko kot dopolnila konkretnih vsebin, druge so del osrednjih simbolnih scen ali pa zaokrožajo posamezne vsebine kot večje in vsebinsko obsežnejše projekcije. V petem vsebinskem sklopu vabita k ogledu dve samostojni medijski točki: odraslim so namenjene filmske vinjete, otroke pa vabijo animirani filmi, ki odpirajo različna vprašanja časa. Poleg namensko izdelanih filmskih produkcij Slovenskega etnografskega muzeja so na ogled kratki prikazi arhivskih posnetkov RTV Slovenija in animirani filmi treh domačih in dveh tujih producentov.

Že na začetku razstave obiskovalce nagovorijo tudi zvoki. V prvem prostoru tiktakanje ure simbolizira družbeno dogovorjen univerzalni čas, bitje srčnega utripa pa notranji biološki čas. Nato posamezni zvoki spremljajo obiskovalce skozi različne vsebinske sklope na način, da se ne prekrivajo. V četrti sobi obiskovalci lahko poslušajo pravljice in pripovedke ter se na konkretnih primerih poučijo o pravljičnem in mitološkem času.

Interaktivne točke vabijo k poglobljenim premislekom. Namenjene so najmlajšim obiskovalcem, pa tudi odraslim, da skozi dotik, vonj in dodatno dokumentarno in simbolno slikovno gradivo raziskujejo in iščejo odtenke časa v sebi in svoji okolici.

K razmisleku o času obiskovalce skozi razstavo vabijo vprašanja, odlomki iz literature, pregovori in reki ter smešnice, pa tudi osebne zgodbe posameznikov o njihovih doživljanjih in dojemanih časa.

Kot ena od rdečih niti se skozi razstavo pojavljajo osrednji scenski elementi, ki vsak na svoj način simbolno zrcalijo poglobljena vsebinska sporočila razstavnih poglavij – kroženje, tek, platenje, postanek/večnost in navideznost časa. Osrednji elementi nakazujejo simbolne pogoje človekovega doživetja časa.

Od zamisli do realizacije

Razstava *Človek in čas: Od ponedeljka do večnosti* je plod večletnega skupinskega strokovnega dela kustodinj in kustosov Oddelka kustodiatov, dokumentalistov, restavratorjev, bibliotekarjev, pedagoginj in komunikatorjev Slovenskega etnografskega muzeja ter zunanjih sodelavcev (oblikovalcev, scenografinj, raziskovalcev, strokovnjakov za multimedijske prezentacije ...).

Snovanje razstave je zajemalo poglobljeno raziskavo, muzealizacijo vsebin, pripravo in izbor slikovnega gradiva, izdelavo filmov, izbor in ustrezno pripravo muzejskih in drugih predmetov, pisanje besedil, zasnovo in realizacijo scenskih, interaktivnih in dotikalnih elementov ter načrtovanje obrazstavnih programov.

194

Del procesa nastajanja razstave so bile poglobljene strokovne razprave in preverbe vsebin znotraj internega kroga strokovnjakov in širše. Avtorji razstave so tako sodelovali tudi s strokovnjaki različnih družboslovnih, humanističnih in naravoslovnih ved, ki so s svojim specifičnim znanjem obogatili posamezne razstavne vsebine. Tovrstna sodelovanja in interdisciplinarna poglobljanja vsebin se bodo nadaljevala v obrazstavnih programih.

Z namenom zagotavljanja dostopnosti razstave so bili v proces nastajanja vključeni potencialni obiskovalci. Povabili smo jih, da na razstavi mestoma spregovorijo s svojimi predmeti, slikovnim gradivom in tudi z besedili o različnih vidikih svojega doživetja in doživljanja časa. Sodelovali smo z mnogimi posamezniki in s Skupino za kreativno pisanje Univerze za tretje življenjsko obdobje, ki je pod mentorstvom Neli Filipčič za razstavo pripravila kratka avtorska leposlovna besedila o času. Besedila obiskovalcev so na razstavi predstavljena kot odkrivalke na način, da subtilno nagovarjajo in vabijo k branju.

Že ob snovanju razstavnih vsebin je potekalo okvirno idejno načrtovanje obrazstavnega programa s povezovalnim naslovom *Sprehajanja v čas*. Vključeval bo izvajanje pedagoških in andragoških vsebin za različne starostne ali zaokrožene skupine (pogovore, delavnice ...). Pomemben del programa bo cikel manjših razstav, ki bodo dopolnjevale, poglobljale in aktualizirale posamezne vsebine razstave *Človek in čas: Od ponedeljka do večnosti*. Nastajale bodo ob sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki in ustanovami. Poleg tega bomo po zgledu obrazstavnega programa razstave *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta* sodelovali pri pripravi razstav obiskovalcev – posameznikov ali dogovorjenih skupin kot refleksije na različne vidike fenomena časa.

REFERENCE

SKETELJ, Polona

2024 Ali čas plasti? (uvodno besedilo razstavnega poglavja).

ŽAGAR, Janja, ur.

2013 *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta, Vodnik po stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

ŽAGAR, Janja

2024 Ali čas kroži? Ali čas teče? Ali čas stoji? Ali se čas samo zdi? (uvodna besedila razstavnih poglavij).

ŽIDOV, Nena, ur.

2008 *Med naravo in kulturo: Vodnik po stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.